

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ МОТИВАЦІЇ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ

STAGES OF FORMATION OF THE PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL MOTIVATION OF THE FUTURE TEACHER

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні етапів формування професійно-педагогічної мотивації майбутнього вчителя. Професійно-педагогічна мотивація розглядається як внутрішнє спонукання педагога до продуктивної освітньо-виховної діяльності, пов'язаної з задоволенням потреби у професійно-педагогічній самореалізації. Автори вважають, що професійно-педагогічна мотивація у підготовці майбутнього вчителя має сприяти інтерактивній взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу на різних етапах його фахової підготовки. Вони виділяють наступні етапи формування професійно-педагогічної мотивації майбутнього вчителя. Етап пропедевтичної підготовки спрямовується на індивідуальне формування пізнавально-виховної мотивації студентів у самовизначенні та самореалізації. Результатом цього етапу є мотиваційне збудження та ознаки когнітивної мотивації, що виникають під впливом інтеріоризації мети та завдань зазначеної підготовки (лекції, семінари, практичні заняття, уроки, позаурочні форми навчально-виховної діяльності). Етап усвідомлення особистісної соціальної й пізнавальної цінності мотивації на основі результатів педагогічної діагностики та самодіагностики структури особистості. Цей етап формує пізнавально-виховні інтереси, переконання, усвідомлення змісту навчального матеріалу, раціональність організації педагогічного процесу, об'єктивність оцінок, управлінські якості. Найбільш поширеним є використання діалогово-комунікативних технологій. Етап особистісно орієнтованого формування у студентів пізнавально-виховної мотивації передбачає структурування пізнавально-виховного процесу, усвідомлення цінності знань, вмінь, навичок, навчального досвіду особистості. Реалізація пізнавально-виховної діяльності здійснюється на основі існуючих методів формування та стимулювання означеної мотивації. Етап сформованої пізнавально-виховної мотивації у суб'єктів навчально-виховного процесу передбачає трансформацію системи поточного психолого-педагогічного моніторингу в підсумковий моніторинг сформованості означеної мотивації, професійних та предметних компетентностей. Професійно-педагогічна мотивація вчителя є фактором його фахової самосвідомості, педагогічної відповідальності.

Ключові слова: етапи, методи, фахова підготовка, професійно-педагогічна мотивація, пізнавальна діяльність.

The purpose of the article is the theoretical substantiation of the stages of formation of the professional and pedagogical motivation of the future teacher. The teacher's professional and pedagogical motivation is considered as the teacher's internal motivation for productive educational activities related to the satisfaction of the need for professional and pedagogical self-realization. The authors believe that professional-pedagogical motivation in the training of a future teacher should contribute to the interactive interaction of all subjects of the educational process at various stages of his professional training. They highlight the following stages of formation of the professional and pedagogical motivation of the future teacher. The stage of propaedeutic training is aimed at the individual formation of cognitive and educational motivation of students in self-determination and self-realization. The result of this stage is motivational excitement and signs of cognitive motivation arising under the influence of the internalization of the goal and tasks of the specified training. The stage of realizing the personal social and cognitive value of motivation based on the results of pedagogical diagnosis and self-diagnosis of the personality structure. This stage forms cognitive and educational interests, beliefs, awareness of the content of the educational material, the rationality of the organization of the pedagogical process, the objectivity of assessments, and managerial qualities. The most common is the use of dialogue and communication technologies. The stage of personally oriented formation of students' cognitive-educational motivation involves the structuring of the cognitive-educational process, awareness of the value of knowledge, abilities, skills, and educational experience of the individual. The stage of formed cognitive-educational motivation in the subjects of the educational process involves the transformation of the current psychological-pedagogical monitoring system into the final monitoring of the formation of the stated motivation, professional and subject competencies. The teacher's professional and pedagogical motivation is a factor in his professional self-awareness and pedagogical responsibility.

Key words: stages, methods, professional training, professional and pedagogical motivation, cognitive activity.

УДК 37.013

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/74.20>

Григоренко Г.В.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри методик викладання
спортивно-педагогічних дисциплін
Державного вищого навчального
закладу «Донбаський державний
педагогічний університет»

Григоренко Д.П.,

ст. викладач кафедри методик
викладання спортивно-педагогічних
дисциплін
Державного вищого навчального
закладу «Донбаський державний
педагогічний університет»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Професійна підготовка здобувачів педагогічних спеціальностей у закладах вищої освіти структурується як відкрита соціально-освітня система, підґрунтям якої є теоретико-методологічні, методичні, практичні та експериментальні складові. Але стрімкі зміни у суспільстві потребують від викладачів вишів запровадження й креативного

поєднання традиційних та інтерактивних методів навчання, які сприяють самоосвіті здобувачів, розвитку їх умінь критично мислити, практично використовувати набуті знання у своїй педагогічній діяльності. Саме ці питання необхідно вирішувати у наш час, коли гострим стає не тільки питання модернізації освіти, але й якісної підготовки фахівців для освітньої галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання формування провідних мотивів діяльності педагогічних працівників як фактор, що забезпечує ефективність праці, розвиток їх професіоналізму, майстерності та педагогічної культури, спонукання до самоосвіти розглядаються вітчизняними науковцями, виходячи з покладених у їх основу потреб, соціальних установок, переконань та професійних цінностей.

Як зазначають О. Берг та А. Колодяжна, «професійні мотиви по суті є видозміненими мотивами вибору професії, оскільки залежать від того, як відбулося знайомство з професією, як організований освітній процес в конкретному вищому закладі освіти. В процесі навчання мотиваційна сфера студентів змінюється: з'являються нові мотиви, зазнають змін вже сформовані, відбувається переоцінка значення окремих мотивів, зміна самої структури мотивів. Розвиток професійно-орієнтованої мотивації студентів визначається динамікою розгортання змісту діяльності студентів – власне академічної, квазіпрофесійної, навчально-професійної» [1, с. 126].

Аналітичний підхід до висвітлення означеного питання дозволяє нам підтримати позиції науковців (О. Бондарчук, В. Григоренко, В. Заїка, С. Занюк, І. Маноха, Л. Онуфрієва, В. Староста, Н. Степанченко, І. Підласий) про те, що діяльність педагога повинна бути спрямована на особистісне професійне зростання, фахове самоствердження, яка на мотиваційному рівні сприяє його самореалізації в професійно-педагогічній сфері діяльності [2, 4].

Вважаємо також доцільним твердження В.Григоренка, що вище означена мотивація є сутнісним компонентом фахової компетентності, майстерності та культури педагога, а динаміка розвитку його особистості, формування професійно-педагогічних якостей є органічним компонентом певного кваліфікаційного рівня, відображенням особистісно-професійних тенденцій фахового саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації на рівні громадянської та педагогічної діяльності [2].

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтування етапів формування професійно-педагогічної мотивації майбутнього вчителя.

Виклад основного матеріалу. Актуальним питанням професійно-педагогічної освіти є становлення особистості педагога, яке здійснюється на основі формування у студентів позитивної мотивації до їх фахової підготовки у створеному в закладі вищої освіти продуктивному освітньому середовищі, що сприяє розвитку їх дидактичних, мотиваційно-потребнісних, комунікативних, психосоматичних складових та, взагалом, становленню компетентної особистості вчителя. Аналіз понять «мотив» (підстава, привід для якої-небудь дії, вчинку; причина) та «мотивація» (сукупність

доказів, мотивів для обґрунтування чогось; мотивування) зроблений на основі словникових тлумачень, дозволив нам сформулювати думку про те, що мотивація пізнавальної діяльності та професійно-педагогічна мотивація вчителя формують смислоутворюючі функції його діяльності, є компонентами його фахової самосвідомості [1, 6, 7].

Мотив і мета утворюють особистісний «вектор» діяльності майбутнього вчителя, що визначає напрямом, величину зусиль, які розвиваються при її виконанні. До такої діяльності спонукає не один мотив, а сукупність мотивів, які утворюють професійно-педагогічну мотивацію діяльності особистості педагога. Характер мотивації визначає домінуючий мотив, який притаманний саме цій діяльності. За будь-яким мотивом, який відноситься до мотивації, стоїть певна потреба. Вона є початком активності, а мотивація – процесом перетворення потреб в мотиви [2, 4].

Дефініція поняття «професійно-педагогічна мотивація вчителя» розглядається нами, як внутрішнє спонукання педагога до продуктивної (творчої, інноваційної) освітньо-виховної діяльності, що пов'язана з задоволенням його потреби у професійно-педагогічній самореалізації. Вона актуалізується, стимулюється внутрішніми і зовнішніми умовами психоемоційного стану особистості та структурою його фахової діяльності. Названі складові викликають усвідомлену активність у формі інтенсивності зусиль, професійної спрямованості педагога у досягненні освітньо-виховних цілей особистісної фахової діяльності.

Викладена аргументація дозволяє нам сформулювати методологічну основу підходу до виховання у майбутніх педагогів професійно-педагогічної мотивації. У якості методологічного підґрунтя особистісного формування професійно-педагогічної мотивації вчителя ми використовували наукові праці таких вчених, як С. Занюк, Л. Дзюбка, Н. Пророк, С. Максименко, які аргументовано довели, що пізнавальна та предметно-практична діяльність людини здійснюється на основі вектору «мотив → мета діяльності». Він характеризує роль її свідомості у інтеріоризації цілей та завдань суспільно-соціальної практики особистості [3, 4].

Позиції вчених (В. Григоренко, В. Заїка, Р. Басенко), результати наших теоретичних досліджень вказують на те, що формування пізнавальної мотивації та професійно-педагогічних спонукань вчителя носить етапний характер, кожен з яких являє собою керовану педагогічну структуру, яка дозволяє враховувати індивідуальні особливості суб'єктів освітньо-виховного процесу [2, 4].

Структура системного підходу до професійно-педагогічної освіти майбутнього вчителя включає цільові, когнітивні, аксіологічні, праксіологічні, психосоматичні, духовно-естетичні, суспільно-соціальні та мотиваційно-потребнісні аспекти її

функціонування [2]. Це дозволило нам виокремити етапи виховання його професійно-педагогічної мотивації.

1) *Етап пропедевтичної підготовки* суб'єктів освітньо-виховної діяльності спрямовується на індивідуалізоване формування пізнавально-виховної мотивації у їх особистісно-соціальному самовизначенні та самореалізації. Результатом цього етапу є мотиваційне збудження та ознаки когнітивної мотивації, що виникають під впливом інтеріоризації мети та завдань зазначеної підготовки (лекції, семінари, практичні заняття, уроки, позаурочні форми навчально-виховної діяльності).

2) *Етап усвідомлення* суб'єктами освітньо-виховної практики особистісної соціальної та духовно-пізнавальної цінності означеної мотивації на основі результатів педагогічної діагностики та самодіагностики їх пізнавальних здібностей, ціннісних орієнтацій, психосоматичних можливостей, морально-етичної структури особистості. Надається можливість здійснювати порівняння отриманих результатів з модельними показниками означених суб'єктів, на основі якого формулюються актуальні, найближчі та перспективні пізнавально-виховні цілі, усвідомлюються ціннісні орієнтації, засоби, поведінкові стратегії їх ефективного досягнення. При цьому суб'єктам освітнього процесу надається можливість інтеріоризовано усвідомлювати сутність означених орієнтацій, сформульовані пізнавально-виховні цілі, методи формування пізнавальної мотивації під керівництвом педагога та впровадження ним інтерактивних форм організації освітньо-виховної практики. Цей етап формує пізнавально-виховні інтереси, переконання, усвідомлення змісту навчального матеріалу, раціональність організації педагогічного процесу, об'єктивність оцінок як фактору освітньо-соціального підкріплення позитивної динаміки результатів навчально-виховної діяльності. Найбільш поширеним є використання діалогово-комунікативних технологій.

3) *Етап особистісно орієнтованого* формування у суб'єктів освіти пізнавально-виховної мотивації передбачає структурування змісту пізнавально-виховного процесу, інформація якого відповідає наявним та виникаючим потребам суб'єктів навчання. Реалізація пізнавально-виховної діяльності здійснюється на основі існуючих методів формування та стимулювання вище означеної мотивації, а саме: – створення позитивного психоемоційного клімату; – вирішення проблемно-пошукових ситуацій; – створення навчальних ситуацій, яким притаманна новітність; – використання інтерактивних методів навчання (діади, тріади, малі групи); – методи навчання, що потребують спільних зусиль на рівні змагань, гри, командного стилю діяльності; – акцентуація мотиву; – актуалізоване коригування мотивації; – системне

підкріплення мотиву діяльності позитивною динамікою її результатів; – створення ситуації успіху, самоствердження, самореалізації; – методи емоційного супроводу реалізації особистісних та соціальних мотивів діяльності; – методи творчого спілкування, співпраці, взаємодопомоги, гуманістичної емпатії; – методи формування громадянського та професійно-педагогічного долгу; – методи контролю та самоконтролю, мотиваційної інтерпретації результатів вчинків, пізнавальної діяльності; – методи формування духовно-ціннісного ставлення до освітнього процесу та його результатів; – методи рефлексії; – методи формування позитивної Я-концепції особистості.

Цей етап включає також системне атрибування каузального (зумовленого певною причиною) типу результатів успіхів та невдач в процесі особистісно орієнтованого розвитку пізнавальної мотивації суб'єктів навчально-виховної діяльності. Він охоплює певний аспект їх знань, вмінь, навичок, самоактуалізації, самопізнання, самореалізації особистості. На означених засадах формується її світогляд, переконання, духовно-ціннісні орієнтації та ставлення до освіти, виховання, результатів і суспільно-соціальних наслідків.

4) *Етап усвідомлення кумулятивного ефекту* сформованої пізнавально-виховної мотивації у суб'єктів навчально-виховної практики, що спрямовується на трансформацію системи поточного психолого-педагогічного моніторингу в підсумковий моніторинг сформованості вище означеного явища, який сприймається особистістю на рівні цивілізаційних цінностей, національної ментальності у формі наступних її духовно-ціннісних критеріїв: – усвідомлена потреба людини до системного саморозвитку, самопізнання, самовиховання, самоактуалізації, духовно-естетичного та морального вдосконалення, соціального самовизначення, здоров'ятворчої діяльності й самореалізації; – здатність отримувати задоволення від системної освітньо-виховної діяльності, яка спрямовується на індивідуалізоване формування творчої особистості, розвиток життєвих, соціальних, професійних та предметних компетентностей, позитивної Я-концепції; – системна духовно-ціннісна, інтелектуальна, психосоматична та професійна рефлексія, яка знаходить відображення у життєво-соціальних цілях особистості; – реалізація потреби у спілкуванні, співпраці, взаємодії, співтворчості, взаємодопомоги та підтримки своїх колег з навчально-виховної практики, гуманістична емпатія у ставленні до інших суб'єктів навчальної діяльності; – психоемоційна стабільність суб'єкта навчально-виховної діяльності по відношенню до факторів, які негативно впливають та ускладнюють його пізнавальну активність; домінуюча спрямованість його особистості на подолання цих негативних чинників

і досягнення успіху в ситуаціях ризику, конфлікту, морально-етичного вибору; – здатність суб'єкта навчально-виховної практики до оперативної психоемоційної та психомоторної мобілізації для ефективного вирішення пізнавальних завдань підвищеної ситуативної складності; – спрямованість особистості на інтенсивну реалізацію зусиль у досягненні мети навчальної діяльності, здатність до адекватної самооцінки, самоконтролю, самореалізації; – спроможність суб'єктів навчально-виховної діяльності до системної пізнавальної взаємодіяльності, самостійності та ініціативи; – здатність суб'єктів навчальної практики до системної таксономії освітньо-виховних цілей у відповідності до їх життєвих стратегій на майбутнє; – усвідомлена потреба суб'єкта навчально-виховної практики до ідентифікації себе як творчої особистості.

Висновки. Таким чином, дослідження сутності побудови фахової педагогічної освіти та формування професійно-педагогічної мотивації, самоосвіти майбутнього вчителя надали нам змогу дійти до висновку, що розвиток й реалізація пізнавальної мотивації його особистості є багатофакторним процесом відображення психоемоційного стану, пов'язаного з суспільно-соціальними, ціннісними потребами, фахового самовизначення, самореалізації, виконанням громадянських обов'язків.

Теоретичний аналіз означеного питання дозволив нам зосередити увагу на розбудові

комплексного підходу та необхідності постійного оновлення, корегування психолого-педагогічних параметрів існуючої системи фахової підготовки майбутніх педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Берг О. Теоретичні основи мотивації навчальної діяльності. Збірник тез доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції текстильних та фешн технологій KyivTex&Fashion, м. Київ, 21 жовтня 2021 року. Київ : КНУТД, 2021. С. 125–127.
2. Григоренко В.Г. Професійно-педагогічна мотивація та технологія її формування: Монографія. Одеса : Видавництво ПДПУ імені К. Ушинського, 2003. 162 с.
3. Занюк С. С. Психологія мотивації: навч. посібник. К. : Либідь, 2002. 304 с.
4. Заїка В. М., Басенко Р. О. Особливості мотивації педагогічної діяльності як чинник становлення особистості в освітньому інноваційному середовищі. *Імідж сучасного педагога*. Випуск 2(203). 2022. С. 30–35.
5. Кириченко Р.В., Колодяжна А. В. Психологічне дослідження навчально-професійної мотивації майбутніх педагогів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. Випуск 13 (58). 2021. С. 48–59.
6. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник: Навч. посіб., 4-те вид., випр. і доп. К. : Каравела, 2020. 418 с.
7. Підласий І. П. Як стати компетентним педагогом? (Ч. 1–3). Харків : Вид. група «Основа», 2019.